

Dr. sc. Mirko TOMIĆ, redoviti profesor, Pravni fakultet, Mostar

KAZNENOPROCESNI ODNOS

Sažetak

Kaznenoproceni odnos spada u osnovna obilježja kaznenog procesnog prava. On nastaje kao posljedica kaznenopravnog odnosa, koji se pojavljuje između učinitelja kaznenog djela i oštećenog u vrijeme izvršenja kaznenog djela. Dakle, kaznenopravni odnos nastaje izvršenjem inkriminirane radnje između učinitelja djela i oštećenika, a kaznenoproceni odnos nastaje pokretanjem kaznenog postupka, i to povodom djelatnosti glavnih kaznenoprocenih subjekata. Posebitost kaznenoprocenog odnosa ogleda se i u prirodi djelatnosti kaznenoprocenih subjekata povodom koje nastaju odnosi između njih. Konstrukcija kaznenog postupka nalaže kaznenoprocenim subjektima da stupe u kaznenoproceni odnos. Tako kaznenoproceni odnos služi kao sredstvo za ostvarivanje kaznenopravnog odnosa, a moguć je samo u suvremenom kaznenom postupku, u kojem su odvojene tri osnovne funkcije: optužba, obrana i suđenje.

Uvod

Kazneni postupak (kazneni proces) je sustav pravno normiranih radnji državnih organa i drugih subjekata, kojima je svrha utvrđivanje učinjenog kaznenog djela i njegovog učinka, te izricanje sankcije. Pokreće se na zahtjev ovlaštenog tužitelja. Sud provodi istragu, a na glavnoj raspravi odlučuje o postojanju krivnje okrivljenog na temelju podignute optužnice tužitelja, saslušavanja stranaka i izvođenja dokaza.

Odnosi između državnih organa koji vode kazneni postupak i građana koji u tome postupku sudjeluju, kao i međusobni odnosi organa koji sudjeluju u kaznenom postupku, pravno su normirani. Prema tome, kazneni postupak je ne samo skup pravno normiranih radnji već i skup pravnih odnosa koji nastaju, razvijaju se i prestaju zbog djelatnosti državnih organa i drugih subjekata u kaznenom postupku. Pravo koje nominira te pravne radnje i odnose naziva se kaznenim procesnim pravom.

Kazneno procesno pravo je grana pozitivnoga zakonodavstva. Ako se sagleda bit kaznenog procesnog prava, mogu se otkriti njegove bitne sastavnice, kao što su: kaznenoproceni subjekti, kaznenoprocena radnja, kaznenoproceni odnosi i predmet ovog prava. U teoriji kaznenog procesnog prava ne postoje slaganja u pogledu značaja tih osnovnih obilježja, odnosno prijeporno je kome od njih dati primat. Zbog svoje sličnosti i dinamičnosti najveću pozornost privlače kaznenoprocena radnja i kaznenoproceni odnos, jer su posljedice normirane djelatnosti kaznenoprocenih subjekata u cilju rasvjetljenja i rješavanja kaznene stvari (causa criminalis).

Ovaj rad posvećen je izučavanju kaznenoprocenog odnosa, jer je on pojmovno najapstraktnije temeljno obilježje kaznenoprocenog prava. U znanstvenoj literaturi obično se istovremeno tretiraju kaznenoprocena radnja i kaznenoproceni odnos. S obzirom na postavljeni zadatak i dozvoljeni obujam članka, izostavit ćemo bližu raspravu o kaznenoprocenoj radnji, premda je ona uvjet postojanja kaznenoprocenog odnosa između kaznenoprocenih subjekata u kaznenom postupku.

Naravno, bilo bi poželjno, barem u vidu kraćih pripomena, osvrnuti se na sve relevantne institute kaznenog prava i kaznenoprocenog prava, ali to nam iz objektivnih razloga nije moguće. Tako izlučene cjeline mogu zadovoljiti samo poznavatelje ove materije, a ne i sve eventualne čitatelje bez pravne edukacije.

Budući da se kazneni postupak može voditi kada postoji vjerojatnoća da je počinjeno kazneno djelo, kako bi se ustanovilo je li počinjeno djelo kazneno djelo, tko ga je počinio i ima li, u smislu propisa, osnova da se na počinitelja primijene kaznene sankcije, pa ako ima, da se one i primijene. Kaznene sankcije mogu primijeniti samo kazneni sudovi. Osim sudova u kaznenom postupku obvezno sudjeluju javni tužitelj, okrivljenik, oštećenik u različitim funkcijama i drugi organi (subjekti). Svi državni organi i ostali subjekti koji sudjeluju u kaznenom postupku stupaju u međusobne odnose, jer samo tako mogu ostvariti zakonom predviđeni kvantum prava i obveza. Kao povod za te normirane djelatnosti je počinjeno kazneno djelo. U vidu kraćih napomena treba reći da je kazneno djelo ponašanje čovjeka, koje je predviđeno u zakonu kao kazneno djelo koje je protupravno i društveno opasno zbog toga što vrijeđa ili ugrožava osobito važne društvene vrijednosti i istovremeno ukazuje na opasnost počinitelja.

Opći pojam kaznenog djela izgrađen je od četiri opća elementa, koji treba da se steknu kod određenog čovjekovog ponašanja da bismo ga mogli označiti kao kazneno djelo. Osnovni i bitni element kaznenog djela je ponašanje čovjeka. To je manifestacija volje čovjeka koja se izražava u određenom činjenju ili nečinjenju. Nečinjenje ili propuštanje je oblik ponašanja samo u slučaju kada postoji pravna obveza djelovanja. Svi ostali opći elementi kaznenog djela atributivne su prirode i oni tek daju određenom ponašanju čovjeka kvalitetu kaznenog djela. Prvi takav element je predviđenost djela u zakonu kao kazneno djelo. Taj opći element proizlazi iz načela nullum crimen, nulla poena sine lege. Sljedeći opći element je protupravnost djela. Tako, svako ponašanje čovjeka, koje odgovara zakonskom opisu nekog kaznenog djela, ujedno je i protupravno. Međutim, ima slučajeva kada postoji neka druga pravna norma koja pod određenim uvjetima dozvoljava ili čak zahtijeva ponašanje koje odgovara zakonskom opisu kaznenog djela. U takvim slučajevima isključena je protupravnost toga ponašanja. Kao posljednji opći element kaznenog djela je društvena opasnost, koja se pojavljuje kao materijalni element. Društvena opasnost kao kvaliteta kaznenog djela je pojam koji je uvijek vezan za određenu državu i njezine društvenopolitičke strukture. Ona nije samo kvalitativan već i kvantitativan pojam. Društvena se opasnost može stupnjevati. Izvjesno stupnjevanje izvršio je zakonodavac i ono je našlo odraza u različitim kaznama kojima je zapriječeno određeno kazneno djelo. Ovdje se podrazumijeva određen intenzitet društvene opasnosti (neznatna društvena opasnost se ne sankcionira). Društvena opasnost je objektivno-subjektivni pojam. Nju ne treba identificirati s protupravnošću. Razlozi koji isključuju protupravnost, u pravilu, isključuju i društvenu

opasnost, ali je moguće zamisliti i slučajeve gdje se neko dozvoljeno ponašanje u određenom slučaju pokazalo društveno štetnim.

U nacrtu novoga kaznenog zakona Federacije Bosne i Hercegovine isključen je pojam društvene opasnosti kaznenog djela. Tako se kaznenim smatra djelo koje je protupravno djelo i koje je u zakonu propisano kao kazneno djelo, čija su obilježja određena zakonom i za koje je u zakonu propisana krivična sankcija (čl. 8. KZ FBiH). Budući da je u vrijeme pisanja ovog rada bio na pravnoj snazi preuzeti KZ BiH, mi smo iz tog razloga i dali osvrt o društvenoj opasnosti kao elementu kaznenog djela. Razlozi za napuštanje toga subjektivno-objektivnog pojma kaznenog djela izlaze iz okvira naše teme.

1. Pojam kaznenoprocenog odnosa

Kaznenoprocenik odnos je osnovno načelo, odnosno osnovno obilježje kaznenog procesnog prava kao grane pozitivnog zakonodavstva. Sam pojam kaznenoprocenik odnosa, promatran u najširim razmjerima, izrasta iz jednostavne istine da se društveni život razvija kontaktima i odnosima među ljudima, koji su uzajamno sukladni ili prijeporni. Ti odnosi mogu biti različiti po svom pojavnom i sadržajnom obliku, zavisno od djelatnosti koja se ostvaruje međusobnim odnosima.¹ Po svojoj prirodi kaznenoprocenik odnos je društveni odnos koji je reguliran pravnim normama, a moguć je samo u kaznenom postupku kao posljedica kaznenoprocenik odnosa. Naime, izvršenjem kaznenog djela nastaje odnos između počinitelja kaznenog djela i oštećenika. Budući da se rješenje kaznene situacije odvija u kaznenom postupku djelatnošću kaznenoprocenik subjekata, to je bjelodana ovisnost kaznenoprocenik odnosa od kaznenoprocenik odnosa.²

Kaznenoprocenik odnos je pravno reguliran, tj. zasniva se na pravima i dužnostima subjekata u kaznenom postupku, a sve u cilju ostvarenja zadaće kaznenog procesnog prava. Kaznenoprocenik odnos je u uskoj vezi s kaznenoprocenik radnjom tako da jedno ne može postojati bez drugoga. Uzajamna sveza između kaznenoprocenik radnje i kaznenoprocenik odnosa može se usporediti s licem i naličjem iste medalje. Ipak, kaznenoprocenik odnos je u većoj ovisnosti od kaznenoprocenik radnje, zbog toga što nastaje, razvija se i prestaje u tijeku i povodom pravno normirane djelatnosti kaznenoprocenik subjekata u kaznenom postupku.³ To znači da bez djelatnosti subjekata nije moguće zamisliti postojanje kaznenog postupka, u kojem se njihovom pravno normiranom djelatnošću ostvaruje osnovna zadaća kaznenog procesnog prava rasvijetljenje i rješenje kaznene stvari. Kaznenoprocenik subjekti, koji stupaju u međusobne odnose u kaznenom postupku, imaju zakonom predviđeni kvantum prava i dužnosti i propisan oblik njihove realizacije.

¹ Vidi Dimitrijević, dr. D.: Kazneno procesno pravo, Beograd, 1982., str. 133.

² Vidi Stevanović, dr. Č.: Kazneno procesno pravo, Beograd, 1976., str. 192.

³ Vidi Stevanović, dr. Č.: o. c., str. 191.; dr. M. Ilić - dr. M. Tomić: Kazneno procesno pravo, Mostar, 1999., str. 101.

2. Razvojni put učenja o kaznenoprocесnom odnosu

Kaznenoprocесne aktivnosti subjekata zasnivaju se na pravima i dužnostima koje su pravno normirane. U teoriji kaznenog procesnog prava nema usuglašenog mišljenja u određenju pojma i značenja kaznenoprocесnog odnosa u kaznenom postupku. To neki teoretičari kaznenoprocесni odnos unose u definiciju kaznenoprocесnog prava i na njemu razvijaju cjelovit sustav toga prava, za razliku protivnici toga shvaćanja osporavaju veću vrijednost kaznenoprocесnog odnosa za kazneni postupak i daju prevagu kaznenoprocесnoj radnji u sustavu kaznenog procesnog prava.⁴

Učenje o kaznenoprocесnom odnosu pojavilo se poslije učenja o kaznenoprocесnoj radnji. Nastalo je u Njemačkoj potkraj 19. stoljeća u građanskom procesnom pravu, a vezuje se za ime Oskara Bilova (Oskar Biulow). Naime, on je u djelu "Učenje o procesnim prigovorima i procesne pretpostavke", koje je objavljeno 1868. godine, prvi uočio značenje pravnog odnosa i na njemu koncipirao novu teoriju građanskog parničnog odnosa kao pravnog odnosa. Osnovna teza izložena u tom djelu sastoji se u tome "da građansko procesno pravo određuje ovlaštenja i dužnosti koja pripadaju strankama i sudu u njihovom međusobnom odnosu, što će reći da je proces odnos uzajamnih prava i dužnosti, tj. pravni odnos".⁵ Iako je znanstvena studija posvećena građanskom parničnom postupku, autor je izrazio nadu da će se elementarni procesni pojmovi, izgrađeni u njoj, ipak moći primijeniti i u kaznenom procesnom pravu, tj. da se učenje o kaznenoprocесnom odnosu primijeni i na kazneni postupak.

Pravni teoretičar kaznenog procesnog prava Karl Birkmayer (Karl Birkmayer) pokazao je veliki interes za studiju Oskara Bilova o građanskom parničnom postupku kao pravnom odnosu i nazvao ga je *jednostavnom istinom*. On je to temeljno saznanje primijenio i na kazneni postupak. "Tako se kazneni postupak po svom pravnom biću javlja kao ravnopravni odnos između suda i stranke, koji je shvaćen u razvoju unaprijed radi utvrđivanja državnog prava na kaznu."⁶ Prema tome, učenje o postupku kao pravnom odnosu, kako u građanskom tako i u kaznenom postupku, postalo je nezaobilaznom pravnom doktrinom. Međutim, tijekom vremena to učenje steklo je svoje pristalice i protivnike. Kad je u pitanju teorija kaznenog procesnog prava, postojeće svodenje kaznenog postupka na procesno postupanje, u kritici shvaćanja postupka kao pravnog odnosa, nastalo je učenje o kaznenom postupku kao pravnom položaju. Pravni položaj je specifični procesni pojam koji izrasta na tlu procesnog promatranja i predstavlja na pravu zasnovan odnos jednog lica prema sudskoj presudi koja se očekuje.⁷ Pojavila su se još neka sporna pitanja, na koja se različito odgovaralo, zavisno od toga na kojoj su poziciji bili njihovi autori. Lepeza spornih pitanja u svezi s kaznenoprocесnim odnosom kao pravnim odnosom ne umanjuje značenje koje je to učenje dalo razvoju kaznenog procesnog prava. Kritike se uglavnom svode na nekoliko bitnih

⁴ Vidi Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 130.

⁵ Navedeno prema Stevanović, dr. Č.: o. c., str. 139.

⁶ Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 131.; dr. M. Ilić - dr. M. Tomić: o. c., str. 102.

⁷ Navedeno prema: Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 131.

pitanja, kao što su: 1) pojam i sadržaj kaznenoprocesnog odnosa, 2) priroda i sadržaj kaznenoprocesnog odnosa, tj. radi li se o dobrovoljnom ili prinudnom odnosu, je li jednostavan ili složen, je li višestran, dvostran ili trostrani odnos, 3) postoji li kaznenoprocesni odnos u tijeku cijelog kaznenog postupka i 4) je li kaznenoprocesni odnos od značaja za izgradnju znanstvene sustavnosti kaznenog procesnog prava kao grane zakonodavstva.⁸

Odgovori na ta pitanja su različiti, zavisno od toga jesu li u pitanju pristalice ili protivnici učenja o kaznenoprocesnom odnosu. Naime, pobornici učenja o kaznenom procesnom pravu kao kaznenoprocesnom odnosu nastoje dokazati da je na kaznenoprocesnom odnosu moguće izgraditi cjelovit sustav ovoga prava. Može se konstatirati da su dogmatičari ovog usmjerenja ostali u manjini.

3. Bit učenja o kaznenoprocesnom odnosu

a) Pojam kaznenoprocesnog odnosa

Ovo je kritički pristup spornim pitanjima o kaznenoprocesnom odnosu. Budući da kaznenoprocesni odnos nastaje kao posljedica postojanja kaznenopravnog odnosa, do kojeg dolazi između počinitelja kaznenog djela i oštećenika u trenutku izvršenja kaznenog djela, opravdano se otklanja mogućnost poistovjećivanja ta dva odnosa. Naime, kaznenopravni odnos nastaje djelatnošću počinitelja kaznenog djela kao aktivnog subjekta prema oštećeniku kao pasivnom subjektu, a kaznenoprocesni odnos nastaje pokretanjem kaznenog postupka povodom djelatnosti kaznenoprocesnih subjekata. Kaznenoprocesni odnos je vezan za zadatak kaznenog postupka. Zbog svoje specifičnosti treba ga razlikovati od kaznenopravnog odnosa.

Kaznenoprocesni odnos je relativno samostalan odnos. "Ova samostalnost ogleda se najprije u posebnom krugu glavnih i sporednih subjekata koji se pojavljuju u kaznenom postupku, zatim u prirodi samog kaznenog postupka koji ima javnopravni karakter i, najzad, u samoj prirodi djelatnosti kaznenoprocesnih subjekata, povodom koje nastaju odnosi između njih. Dakle, zbog težine pravnih posljedica koje mogu pogoditi okrivljenika, zakonodavac je bio rigorozan kako u normiranju djelokruga djelatnosti subjekata, tako i u predviđanju procesne forme njihove djelatnosti..."⁹ Izložene specifičnosti kaznenoprocesnog odnosa daju mogućnost definiranja toga odnosa kao pravno uređenog ponašanja kaznenoprocesnih subjekata u kaznenom postupku u tijeku rasvjetljenja i rješenja kaznene stvari.

b) Priroda i sadržina kaznenoprocesnog odnosa

Priroda i karakter kaznenopravnog odnosa sazidani su na odgovarajućim načelima i specifičnostima koji su utjecali na njegov sadržaj, imajući u vidu da su

⁸ Vidi Stevanović, dr. Č.: o. c., str. 193.; Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 133.; M. Ilić - M. Tomić: o. c., str. 104.

⁹ Stevanović, dr. Č.: o. c., str. 194.

nositelji kaznenoprocenih odnosa kaznenoproceni subjekti, od posebnog je značenja načelo odijeljenosti kaznenoprocenih funkcija, što omogućava da se ne samo sagleda kaznenoproceni odnos već i da se odredi mjesto subjekta u kaznenoprocenom odnosu.¹⁰ Tako javni tužitelj, koji je, u pravilu, ovlašten tužitelj, daje inicijativu za pokretanje kaznenog postupka (čl. 18. ZKP). Njegova obveza za iniciranje kaznenog postupka proistječe iz načela oficijelnosti i legaliteta kaznenog procesnog prava. Ovlašten tužitelj tu svoju obvezu ostvaruje podnošenjem odgovarajućeg optužnog akta kaznenom sudu, koji je dužan donijeti odluku o pokretanju kaznenog postupka ako su ispunjeni zakonski uvjeti. Povodom te djelatnosti i sam kazneni sud stupa u kaznenoprocen odnos. Okrivljenik kao stranka u kaznenom postupku dužan je stupiti u kazneni postupak odnosno kaznenoproceni odnos.

Kaznenoproceni odnos nije sam sebi cilj, nego služi kao sredstvo za ostvarivanje kaznenoprocenog odnosa, koji nastaje izvršenjem kaznenog djela između počinitelja kaznenog djela i oštećenika. Da bi se ostvarile pretpostavke, tj. da bi se utvrdilo predstavlja li djelo kazneno djelo, tko je počinitelj toga djela i može li se prema njemu izreći krivična sankcija, mora se pokrenuti i sprovesti kazneni postupak. U kaznenom postupku dolazi do pravno normirane djelatnosti kaznenoprocenih subjekata, povodom koje i nastaje kaznenoproceni odnos. Prema tome, kaznenoproceni odnos postoji između svih subjekata u kaznenom postupku, a najintenzivniji je između tri glavna kaznenoprocena subjekta, tj. između ovlaštenog tužitelja, kaznenog suda i okrivljenika. Stoga je po svom sadržaju taj odnos trostran, jer glavni kaznenoproceni subjekti daju najveći doprinos rasvjetljenju i rješenju kaznene stvari. Sporedni subjekti u kaznenom postupku, razmjerno svojoj ulozi, doprinose u određenoj mjeri ostvarenju osnovne zadaće kaznenog postupka.

U teoriji kaznenog procesnog prava nema jedinstvenog stajališta o tome je li kaznenoproceni odnos trostran ili dvostran. Pristalice shvaćanja o kaznenoprocenom odnosu kao dvostranom odnosu zastupaju dvije varijante. Po prvoj varijanti kaznenoproceni odnos postoji samo između tužitelja i okrivljenika, sud je izvan tog odnosa i ima zadaću da presudi krivičnu stvar. Po drugoj varijanti kaznenoproceni odnos se zasniva na jednoj strani između tužitelja i suda, a na drugoj između okrivljenika i suda. Prvo shvaćanje je bilo imanentno akuzatorskom kaznenom postupku, pa stoga pripada povijesti kaznenoprocenog prava.

U mješovitom kaznenom postupku egzistira trostrani kaznenoproceni odnos. Učenje o kaznenoprocenom odnosu kao trostranom odnosu polazi od toga da se u kaznenom postupku obrazuje odnos između kaznenoprocenih stranaka i suda kao kaznenoprocenih subjekata, pa i između samih stranaka pred sudom. Takvo je shvaćanje karakteristično za suvremeni kazneni postupak zbog toga što su u tom postupku odvojene tri osnovne funkcije koje obnašaju glavni kaznenoproceni subjekti. Međutim, u pravnoj doktrini još uvijek ima teoretičara koji su mišljenja da u suvremenom kaznenom postupku postoji dvostran kaznenoproceni odnos. U objašnjavanju takvog stajališta polazi se od faktične situacije koja se zbiva u pojedinim stadijima kaznenog postupka. Tako se smatra da u istrazi postoji pravni odnos između ovlaštenog tužitelja i kaznenog suda, koji nastaje zahtjevom ovlaštenog

¹⁰ Vidi Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 134.

tužitelja za pokretanje kaznenog postupka i donošenje odluke kaznenog suda o pokretanju kaznenog postupka. Analogno prednjem, i u stadiju glavne rasprave nastaje dvostran pravni odnos, tj. odnos između ovlaštenog tužitelja i kaznenog suda u trenutku podizanja optužnice od ovlaštenog tužitelja. Nakon stupanja optužnice na pravnu snagu nastaje dvostran odnos između optuženika i kaznenog suda. Zastupnici takvog shvaćanja kaznenoprocenog odnosa negiraju kaznenoprocen odnos između optuženika i ovlaštenog tužitelja. Nastoje se vještački prikazati da ne postoji jedinstven kaznenoprocen odnos u tijeku kaznenog postupka, već postoje dva odvojena kaznenoprocena odnosa: jedan u istrazi, a drugi na glavnoj raspravi. Smatramo da takve nategnute konstrukcije nemaju aplikativnu vrijednost za kaznenoprocenu znanost.

c) Kaznenoprocen odnos u tijeku kaznenog postupka

Slijedom problematiziranih pitanja koja treba elaborirati je i pitanje postoji li u tijeku cijeloga kaznenog postupka jedinstveni trostrani kaznenoprocen odnos između kaznenoprocenih subjekata. Postoje dogmatičari koji odbacuju mogućnost postojanja jedinstvenog trostranog kaznenoprocenog odnosa u tijeku čitavoga kaznenog postupka. Oni to potkrepljuju činjenicom da u nekim fazama kaznenog postupka izostaju pojedini subjekti, čak i glavni kaznenoproceni subjekti. To bi bio slučaj kada se vodi kazneni postupak protiv optuženika u odsustvu ili se pokreće postupak protiv nepoznatog počinitelja. Na takvim iznimkama izgrađeno je shvaćanje o dvostranom kaznenoprocenom odnosu, bez obzira na općeprihvaćeno shvaćanje da tijekom cijelog kaznenog postupka postoji jedinstven trostrani kaznenoprocen odnos, s tim da se različito određuje početak kaznenog postupka. Neki teoretičari smatraju da kaznenoprocen odnos u tijeku kaznenog postupka, nezavisno od fonda kaznenoprocenih prava i dužnosti subjekata, može imati latentni i otvoreni vid.¹¹ O latentnom vidu govore, kad se ima na umu dužnost suda i drugih državnih organa koji sudjeluju u kaznenom postupku, da s jednakom pozornošću ispituju i utvrđuju činjenice koje terete okrivljenika pa i one koje mu idu u korist, ali i slučajeve u kojima neka stranka nije nazočna postupku. Što se, pak, tiče otvorenog vida kaznenoprocenog odnosa, on postoji u svim slučajevima osobnog kontakta kaznenoprocenih subjekata u postupku.¹² To se shvaćanje može prihvatiti ako se imaju u vidu postupnost i dinamika kaznenog postupka. Tako kazneni postupak inicira ovlašteni tužitelj, a formalni kazneni postupak počinje donošenjem rješenja istražnog suca o provođenju istrage. U tijeku kaznenog postupka zasniva se i ostvaruje kaznenoprocen odnos između glavnih kaznenoprocenih subjekata u mjeri koju diktira stupanj izvjesnosti o kaznenom djelu i njegovu počinitelju. U istrazi se krivična stvar rasvjetljava do stupnja vjerojatnosti, a na glavnoj raspravi do najvišeg stupnja saznanja o postojanju kaznenog djela i počinitelja. Takav stupanj izvjesnosti je pretpostavka za donošenje presude kaznenog suda.

¹¹ Vidi Stevanović, dr. Č.: o. c., str. 196.; Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 137.

¹² Vidi Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 137.

d) Kaznenoprocetni odnos i sustavnost kaznenog procesnog prava

Najprije pomaže pitanje koje se odnosi na kaznenoprocetni odnos je kakvu vrijednost ima kaznenoprocetni odnos za izgradnju sustavnosti kaznenog procesnog prava. Utjecaj i vrijednost kaznenoprocetnog odnosa za sustavnost je dvojben i izaziva kontroverzna znanstvena mišljenja. Protivnici učenja o kaznenoprocetnom odnosu kao osnovnom pojmu, odnosno obilježju kaznenog procesnog prava, ističu da kaznenoprocetni odnos nije odlučujući za sustavnost kaznenog postupka i nastoje to argumentirati. Stoji činjenica da kaznenoprocetna sustavnost zavisi od pristupa kaznenom postupku i sagledavanju njegovih problema.¹³ Oni čvrsto zastupaju mišljenje da se samo na kaznenoprocetnom odnosu ne može izgraditi sustavnost izlaganja kaznenog procesnog prava kao grane pozitivnog zakonodavstva. Unatoč tomu činjeni su pokušaji suprotni iznijetom gledištu. Zapravo, sustavnost kaznenog procesnog prava, izgrađena samo na kaznenoprocetnom odnosu, pokazala se kao "sistematika izgrađena na silu, odnosno prividna i neubjedljiva, a pošto nema veze sa osnovnim procesnim pojmovima - kaznenoprocetnim subjektima i kaznenoprocetnom radnjom ista je i proizvoljna".¹⁴ Iznijeto stajalište o utjecaju kaznenoprocetnog odnosa na sustavnost kaznenoprocetnog prava u osnovi se ne može prihvatiti. Ali zato kaznenoprocetnom odnosu treba dati odgovarajuće mjesto među drugim načelima, odnosno obilježjima kaznenog procesnog prava, pa i u svezi s izgradnjom znanstvene sustavnosti toga prava. Dobra sustavnost kaznenog procesnog prava realno je moguća samo ako je zasnovana na svim osnovnim kaznenoprocetnim pojmovima, tj. kaznenoprocetnim subjektima, kaznenoprocetnoj radnji, kaznenoprocetnim odnosom i predmetu kaznenog postupka. Sva ta obilježja kaznenog procesnog prava međusobno su uvjetovana, što je naročito slučaj kod kaznenoprocetne radnje i kaznenoprocetnog odnosa. Čak je izlišno rangirati doprinos pojedinih osnovnih obilježja za izgradnju sustavnosti kaznenog procesnog prava, jer ih se najbolje sagledava u njihovoj ukupnosti koja se zorno ocrtava u kaznenom postupku.

Zaključak

Kaznenoprocetni odnos je osnovno načelo odnosno osnovno obilježje kaznenog procesnog prava kao grane pozitivnoga zakonodavstva. Po svojoj prirodi kaznenoprocetni odnos je društveni odnos koji je reguliran pravnim normama, a moguć je samo u kaznenom postupku. Kaznenoprocetni odnos nastaje kao posljedica kaznenopravnog odnosa, koji se pojavljuje između počinitelja kaznenog djela kao aktivnog subjekta i oštećenoga kao pasivnog subjekta kaznenog prava u vrijeme izvršenja kaznenog djela. Kaznenopravni odnos ne može se potpuno identificirati s kaznenoprocetnim odnosom jer postoje kvalitativne razlike između tih pojmova. Tako kaznenopravni odnos nastaje izvršenjem inkriminirane radnje između počinitelja

¹³ Vidi Dimitrijević, dr. D.: o. c., str. 138.

¹⁴ Vasiljević, dr. T.: citirano kod Stevanović, dr. Č.: o. c., str. 197.

djela i oštećenika kao posljedica djelatnosti počinitelja, a kaznenoprocetni odnos nastaje pokretanjem kaznenog postupka, i to povodom djelatnosti kaznenoprocetnih subjekata.

Zbog svoje specifičnosti kaznenoprocetni odnos je relativno samostalan odnos. Njegova samostalnost ogleda se, najprije, u posebnom krugu glavnih i sporednih kaznenoprocetnih subjekata, koji egzistiraju u kaznenom postupku, te u prirodi samog kaznenog postupka koji ima ravnopravni karakter. Naposljetku, posebitost kaznenoprocetnog odnosa ogleda se i u prirodi djelatnosti kaznenoprocetnih subjekata povodom koje nastaju odnosi između njih. Zbog težine pravnih posljedica, koje mogu stići okrivljenika, zakonodavac je precizno nominirao djelatnost subjekata i procesnu formu njihove djelatnosti. Sama konstrukcija kaznenog postupka nalaže kaznenoprocetnim subjektima da stupe u kaznenoprocetni odnos. Tako javni tužitelj inicira kazneni postupak podnošenjem optužnog akta. Kazneni sud je obavezan donijeti odluku o pokretanju postupka, ako za to postoje zakonski uvjeti. Okrivljenik je dužan upustiti se u kazneni postupak i na taj način stupa u kaznenoprocetni odnos. Dakle, kaznenoprocetni odnos služi kao sredstvo za ostvarivanje kaznenopravnog odnosa. Kaznenoprocetni odnos obuhvaća pravno normiranu djelatnost svih subjekata u kaznenom postupku povodom koje se i zasniva kaznenoprocetni odnos. Iako postoji kaznenoprocetni odnos između svih subjekata u kaznenom postupku, po svom sadržaju to je odnos između tri glavna kaznenoprocetna subjekta. Kaznenoprocetni odnosi sporednih subjekata funkcionalno se uklapaju u jedinstveni trostrani kaznenoprocetni odnos glavnih kaznenoprocetnih subjekata, koji je karakterističan za suvremeni mješoviti kazneni postupak (zbog toga što su u tom postupku odvojene tri osnovne funkcije: optužba, obrana i suđenje).

Izučavanje kaznenoprocetnog odnosa ima doktrinarno značenje, naročito kada se želi utvrditi doprinos kaznenoprocetnog odnosa znanstvenoj sustavnosti kaznenog procesnog prava.

Nije uspjelo nastojanje nekih teoretičara da se samo na kaznenom procesnom odnosu izgradi sustavnost izlaganja kaznenog procesnog prava, jer bi to bilo suprotno osnovnim procesnim pojmovima na kojima je izgrađeno kazneno procesno pravo. Kaznenoprocetni odnos ima odgovarajuće mjesto među drugim obilježjima uopće, pa i u svezi s izgradnjom znanstvene sustavnosti kaznenoprocetnog prava, ali ne i primat. Suvremeno kaznenoprocetno pravo takvu asimetričnost ne može akceptirati.

Literatura

Bayer, dr. Vladimir: Jugoslavensko kazneno procesno pravo (Uvod u teoriju kaznenog procesnog prava), Zagreb, 1977.

Bayer, dr. Vladimir: Zakon o kaznenom postupku (prečišćeni tekst, bilješke i komentar), Zagreb, 1977.

Bakalović, dr. Hasan: Istraga u kaznenom postupku, Sarajevo, 1979.

Birkmayer, dr. Karl: Deutsches Strafprozessrecht, Verlag von H. W. Muller, Berlin, 1898.

Bulow, dr. Oskar: Die Lehre von den Prozesseirenden und die Prozessvoraussetzungen. Neu rucht der Ausgabe Geissen 1868.

Dimitrijević, dr. Dragoljub: Kazneno procesno pravo, Beograd, 1982.

Ilić, dr. Mihailo: Kazneno procesno pravo, Sarajevo, 1980.

Marina, dr. Panta: Teorija na krivičnata postupka, Beograd, 1958.

Ogorelica, dr. Nikola: Kazneno procesualno pravo, Zagreb, 1899.

Stevanović, dr. Čedomir: Kazneno procesno pravo, Beograd, 1976.

Vasiljević, dr. Tihomir: Sistem kaznenog procesnog prava, Beograd, 1972.

Viktorov, B. A.: Ugolovnij proces, Juridičeskaja literatura, Moskva, 1970.

Zakon o kaznenom postupku Federacije Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 1998.

Criminal Procedure Relationship

Summary

The relationship which arises in the criminal proceedings is one of the elementary characteristics of the legislation concerning criminal proceedings. It appears as a consequence of the criminal penal relationship, which emerges between the perpetrator of the criminal act and the injured party at the time the criminal act was committed. Therefore, the criminal penal relationship emerges at the time the criminal act between the perpetrator and the injured party was committed, while the criminal proceeding relationship emerges at the time that the criminal procedure is initiated in relation to the activities of the main subjects of the criminal proceedings. Particularity of the criminal proceedings relationship is reflected also in the very nature of the activities of the subjects of the criminal proceedings as a result of which their mutual relationship emerges. The very construction of the criminal proceedings demands from the subjects of the criminal proceedings to enter into a criminal proceedings relationship. Through this the criminal proceeding relationship serves as means for the realization of the criminal penal relationship, and it is possible only in a modern criminal proceeding in which three basic functions are separated: the prosecution, the defense and the trial.